

Krzysztof Henryk Drózdź

Przyczynek do badań nad stanem liczbowym załogi Wojskowej Składnicy Tranzytowej na Westerplatte we wrześniu 1939 roku

Przegląd Historyczno-Wojskowy 14(65)/2 (244), 196-200

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przyczynek do badań nad stanem liczbowym załogi Wojskowej Składnicy Tranzytowej na Westerplatte we wrześniu 1939 roku

W ciągu blisko siedemdziesięciu lat, które upłynęły od zakończenia II wojny światowej, wiedza na temat składu osobowego załogi Westerplatte z pierwszych dni września 1939 r. ulegała ciągłym korektom. Zestawienia autorstwa Henryka Sucharskiego¹, Franciszka Dąbrowskiego² i Leona Pajaka³ stworzyły podstawę dla badaczy tematu. Pierwszy był Zbigniew Flisowski, którego sztandarowe dzieło *Westerplatte* doczekało się dziewięciu wydań (sukcesywnie poprawianych i uzupełnianych)⁴. Z biegiem czasu wiadomo było o westerplaczychkach coraz więcej. Jeszcze w 1963 r. ważny głos w dyskusji zajął kmdr Wacław Tym⁵. Niedługo potem odszukiwaniem i ewidencjonowaniem kolejnych obrońców Wojskowej Składnicy Tranzytowej na Westerplatte zajęła się Stanisława Górnikiewicz. Na początku lat 70. wiedza o żołnierzach z Westerplatte została znacznie wzbogacona po odkryciu przez Bolesława Fenglera nieznanych wcześniej dokumentów⁶. Między innymi na ich podstawie jeszcze w latach 80. do oficjalnej ewidencji westerplaczychków można było dopisać kolejne osoby.

Od początku nowego stulecia z liczebnością załogi Westerplatte mierzyło się przede wszystkim trzech autorów. W 2002 r. książkę opublikował Jarosław Tuliszka⁷. Stosownie do jego wyliczeń, w chwili wybuchu wojny na terenie składnicy miało się znajdować 210 osób. W roku 2009 ukazały się dwie publikacje odnoszące się do liczebności garnizonu na Westerplatte. Identyczne, jak w wypadku Tuliszki, ustalenia podał Andrzej Drzycimski⁸. O wiele dalej poszedł w swoich ustaleniach Mariusz Wójtowicz-Podhorski⁹. Jego zdaniem, w chwili wybuchu wojny załoga miała liczyć 226–240 żołnierzy (211 wymienionych z nazwiska). Niemal w całości lista jego pokrywa się z ustaleniami Tuliszki i Drzycimskiego. Opierając się na dotychczasowych wynikach własnych badań, przychyliam się jednak do twierdzenia, że półwyspu broniło blisko 230 osób.

¹ Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie (dalej – AIPMS), MAR.A.II.6/1H, H. Sucharski, Część listy oficerów i szeregowych z załogi Westerplatte z r. 1939 odtworzona z pozostałych notatek i z pamięci, 28 XI 1945.

² F. Dąbrowski, *Wspomnienia z obrony Westerplatte (Wspomnienia i dokumenty)*, Gdańsk 1957, s. 139–143.

³ L. Pajak, Lista załogi Westerplatte, Kielce 1960/1961, kopia w zbiorach autora.

⁴ *Westerplatte*, wybór, oprac., wstęp Z. Flisowski, wyd. 1, Warszawa 1959; wyd. 10, uzup., Warszawa 1989. Właściwie dziewięć wydań, ponieważ nie było czwartego.

⁵ W. Tym, *Czy stan załogi Westerplatte we wrześniu 1939 r. rzeczywiście wynosił tylko 182 żołnierzy?*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1963, nr 1, s. 357–366.

⁶ B. Fengler, *Wojskowa Składnica Tranzytowa na Westerplatte w Gdańsku w latach 1933–1939*, „Biuletyn Historyczny” 1973, nr 4, s. 140–181.

⁷ J. Tuliszka, *Westerplatte 1926–1939. Dzieje Wojskowej Składnicy Tranzytowej w Wolnym Mieście Gdańsku*, Toruń 2002; wyd. 2, Toruń 2011.

⁸ A. Drzycimski, *Westerplatte 1939. Historia i legenda. Przed szturmem*, Gdańsk 2009, s. 119, 123 (tabela 1), 170.

⁹ M. Wójtowicz-Podhorski, *Westerplatte 1939. Prawdziwa historia*, Gdańsk 2009, s. 460, 612–617.

Niejako tytułem sprostowania, na początek wypada odnieść się do Józefa Dulęby. Za tym, że na pewno nie był jednym z poległych obrońców¹⁰, przemawiają niezbicie dokumenty znajdujące się tak w Krajowym Biurze Informacji i Poszukiwań PCK w Warszawie, jak i w National Archives of Australia¹¹.

Spśród domniemyanych obrońców Westerplatte należy wykreślić Augustyna Okroja. Wskazują na to jednoznacznie dokumenty z Archiwum Państwowego w Gdańsku. W rozkazie nr 21 komendanta WST czytamy: *Z dniem 10 czerwca 1939 r. przyjąłem do pracy w Wojskowej Składnicy Tranzytowej na Westerplatte Okroj Augustyna w charakterze szofera z wynagrodzeniem miesięcznym wg XI grupy uposażenia*¹². W następnym rozkazie mjr Sucharski zapisał tymczasem: *Anuluję ust. II pkt I rozkazu mojego nr 21 z dnia 10 VI 1939 r. odnośnie przyjęcia do pracy w Wojskowej Składnicy Tranzytowej na Westerplatte p. Okroj Augustyna. Wymienionego zwolniłem w dniu 13 VI 1939 r. z powodu nie zatwierdzenia umowy, jako nienadającego się do pracy (...) w charakterze szofera*¹³. Zakończenie trybu postępowania przy zatrudnianiu kierowcy znajduje się w kolejnym rozkazie: *Z dniem 19 czerwca 1939 r. przyjąłem do pracy w Wojskowej Składnicy Tranzytowej na Westerplatte p. Ziomka Jana w charakterze szofera z wynagrodzeniem wg XI gr. uposażenia*¹⁴.

Pod znakiem zapytania wypada postawić powód, dlaczego żaden z trzech wcześniej wymienionych autorów nie umieścił w swoich wykazach cieśli Leona Myślisza. Figuruje on zarówno w wykazach Dąbrowskiego, jak i Pająka¹⁵, a także w spisie z albumu *Wojna zaczęła się na Westerplatte*¹⁶. Wprawdzie we wspomnieniach westerplaczczyków Myślisz się nie pojawia (jeśli nie liczyć opartej na rozmowach z obrońcami tuż po wojnie powieści Zofii Meisner)¹⁷, niemniej jednak jego pobyt w składnicy do ostatnich chwil pokoju potwierdzają dokumenty z Archiwum Państwowego w Gdańsku (wymieniany jest w nich z Władysławem Lemke, Michałem Plewakiem i Karolem Szwedowskim)¹⁸.

Do dziś w literaturze przedmiotu notki biograficzne niektórych westerplaczczykach są bardzo skromne. Dzięki szczegółowej kwerendzie przeprowadzonej w archiwum PCK w Warszawie zdołałem wprowadzić tu i ówdzie istotne sprostowania. Poniżej prezentuję pokrótce wyniki badań dotyczące czterech wypadków.

¹⁰ Por. *Ibidem*, s. 455 i przyp. 57, 596.

¹¹ K. H. Drózdź, *Westerplatte. Leksykon biograficzny*, Warszawa 2012, s. 102–103, 485 (ryc. 16). Zob. też S. Górnikiewicz-Kurowska, *Westerplaczczycy. Losy obrońców Wojskowej Składnicy Tranzytowej*, Gdańsk 1999, s. 80.

¹² Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej – APG), sygn. 259/1068, k. 108, Rozkaz komendanta Wojskowej Składnicy Tranzytowej Westerplatte, 10 VI 1939 r.

¹³ *Ibidem*, k. 109, Rozkaz nr 22 komendanta Wojskowej Składnicy Tranzytowej Westerplatte, 21 VI 1939 r.

¹⁴ *Ibidem*, k. 110, Rozkaz nr 23 komendanta Wojskowej Składnicy Tranzytowej Westerplatte, 23 VI 1939 r.

¹⁵ K. H. Drózdź, *op. cit.*, s. 271.

¹⁶ A. Drzycimski, S. Górnikiewicz, *Wojna zaczęła się na Westerplatte*, Gdańsk 1979, s. 283.

¹⁷ Z. Meisner, *Obrońcy Westerplatte*, Warszawa 1957, s. 16, 48, 79, 147–148.

¹⁸ APG, sygn. 259/1093, k. 5, Wykaz płac robotników zatrudnionych przy konserwacji budynków na Westerplatte za czas od 30 VI 1939 do 29 VII 1939; k. 6, Wykaz płac robotników zatrudnionych przy konserwacji budynków na Westerplatte za czas od 31 VII 1939 do 31 VIII 1939 r.

O strz. Kazimierzu Gorbacianku do tej pory było wiadomo jedynie, że przybył na Westerplatte 8 czerwca 1939 r.¹⁹. Tymczasem podczas prowadzonych badań natrafiałem na kartę z wykazów jenieckich, gdzie znajdują się m.in. następujące informacje: strz. Kazimierz Garbacionek, urodzony 6 stycznia 1916 r. we wsi Słoboda (pow. Dżisna woj. wileńskie), s. Kazimierza i matki z d. Wojtowicz; 7 września 1939 r. wzięty do niewoli na Westerplatte (nr jeńca 1884); 6 kwietnia 1940 r. przekazany do Stalagu VIF²⁰. O strz. Aleksandrze Krućko domniemywano, wychodząc z założenia, iż brak jest o nim wzmianek w archiwach PCK, że poległ na Westerplatte²¹. Żołnierz ten figuruje jednak w nich jako strz. Aleksander Kruczek, urodzony 25 maja 1917 r. w pow. lidzkim, s. Dawida i matki z d. Romanow (Romanowska?), zawód – niewykwalifikowany ślusarz, jednostka macierzysta – 85 pułk piechoty (1 batalion); 7 września 1939 r. wzięty do niewoli w Gdańsku, następnie przekazany do Stalagu IA (nr jeńca 1515)²². Nieco bardziej zagadkowa jest sprawa strz. Aleksandra Ławrynowicza. Górnikiewicz-Kurowska podała jedynie, że przybył na Westerplatte 8 czerwca 1939 r.²³. W drugim wydaniu książki autorka dodała (bez powołania się na jakiegokolwiek źródło), że *zmarł po wojnie w Anglii*²⁴. Tak czy inaczej, w dokumentach archiwalnych PCK znajdujemy następujące informacje: Adam Ławrynowicz, urodzony 18 maja 1915 r. w Wojkowie (pow. brasławski), s. Antoniego i matki z d. Anaszko, strzelec; 7 września 1939 r. wzięty do niewoli w Gdańsku, przekazany do Stalagu IA (nr jeńca 1521)²⁵. Kolejny żołnierz, rzekomo poległy na Westerplatte²⁶ to strz. Antoni Swirkowicz, który miał przybyć na teren składnicy z któregoś z pułków stacjonujących na Wileńszczyźnie²⁷. Na podstawie dokumentacji z archiwów PCK ustaliłem: Antoni Swirkowicz, urodzony 18 sierpnia 1917 r. w m. Rowel (? pow. postawski), s. Hilarego i Marii (?) Jakimowicz, strzelec z 85 pułku piechoty (2 kompania cekaemów); 7 września 1939 r. wzięty do niewoli na Westerplatte, przekazany do Stalagu IA (nr jeńca 1868); 6 kwietnia 1940 r. przekazany do Stalagu VIF²⁸.

W tym miejscu dochodzimy do osób, wobec których należy odnieść się krytycznie do ustaleń Tuliszki i Drzymkowskiego. Panuje przekonanie, że wystarczającym powodem, by zanegować przynależność nieznanego dotąd żołnierza do składu obrońców WST jest to, że *nie figuruje [on] w żadnym z dotychczasowych spisów obrońców*²⁹. Moim zdaniem, jest to sphycone pojmowanie całości zagadnienia. Zbyt wiele poszlak przemawia za tym, że półwyspu broniło w rzeczywistości więcej osób, niż by wskazywały na to zachowane rozkazy komendanta WST (ostatni z datą 14 sierpnia 1939 r.)³⁰.

¹⁹ S. Górnikiewicz-Kurowska, *op. cit.*, s. 92; wyd. 2, Gdańsk 2012, s. 181. W rozkazie komendanta WST z 10 VI 1939 r. (AP Gdańsk, sygn. 259/1068, k. 108) figuruje jako Kazimierz Karbacionek.

²⁰ Więcej zob. K. H. Drózdź, *op. cit.*, s. 138.

²¹ S. Górnikiewicz-Kurowska, *op. cit.*, s. 119; wyd. 2, s. 202.

²² K. H. Drózdź, *op. cit.*, s. 226.

²³ S. Górnikiewicz-Kurowska, *op. cit.*, 128.

²⁴ *Ibidem*; wyd. 2, s. 210.

²⁵ K. H. Drózdź, *op. cit.*, s. 245–246, 483 (ryc. 13).

²⁶ S. Górnikiewicz-Kurowska, *op. cit.*, s. 192; wyd. 2, s. 260.

²⁷ J. Tuliszka, *op. cit.*, s. 114 przyp. 96; wyd. 2, Toruń 2011, s. 119 przyp. 98.

²⁸ K. H. Drózdź, *op. cit.*, s. 409–410 (jako Świrkowicz).

²⁹ J. Tuliszka, *op. cit.*, s. 234; wyd. 2, s. 245.

³⁰ AP Gdańsk, sygn. 259/1068, k. 121–122, Rozkaz nr 29 komendanta Wojskowej Składnicy Tranzytowej Westerplatte, 14 VIII 1939 r.

Major Sucharski w relacji z 28 listopada 1945 r.³¹ wśród osób poległych wymienia strz. Oświecimskiego. Jak się jednak okazuje, pierwszy chronologicznie zachowany zapis o tej osobie (także autorstwa Sucharskiego) pochodzi z połowy maja 1942 r. (o czym świadczy niemiecki dokument nadesłany w 1947 r. do Polski przez Delegaturę PCK w Spenge)³². Tak więc najpóźniej już 2,5 roku po kapitulacji składnicy mjr Sucharski wymieniał tego żołnierza jako uczestnika walk na Westerplatte. Czy przekaz ten powinien zostać zignorowany tylko dlatego, że o osobie tej nie wypowiadają się inni relanci?

Podczas kompletowania materiałów do publikacji traktującej o stanie liczbowym załogi WST we wrześniu 1939 r. natrafiłem na dokumenty mówiące wprost o dwóch nieznanych wcześniej obrońcach Wojskowej Składnicy Tranzytowej! Pierwszym z nich jest Stanisław Dawidowski. W dokumencie z archiwum PCK zapisano, że urodził się 25 lutego 1912 r. w Słuchowie, s. Jana i Anny Hirt; jednostką macierzystą był 2 morski batalion strzelców (4 kompania); 7 września 1939 r. został wzięty do niewoli na Westerplatte, po czym przekazano go do Stalagu IA (nr jeńca 2203). Z dniem 30 kwietnia 1941 r. przeszedł na status robotnika cywilnego (Urząd Pracy Gerdauen). Zmarł w 1964 r.³³. Drugą osobą wzmiankowaną w dokumentach PCK jest strz. Władysław Glecha, urodzony 7 marca 1914 r.; jednostka macierzysta – 20 pułk piechoty; 7 września 1939 r. wzięty do niewoli w Gdańsku (w innym miejscu zapisano, że na Westerplatte) i przekazany do Stalagu IA (nr jeńca 1517), 3 kwietnia 1940 r. zwolniony³⁴.

Istnieją też inne, mniej jednoznaczne ślady pobytu na Westerplatte podczas walk innych, nie uwzględnianych wcześniej obrońców składnicy. Różne, niezależne od siebie przekazy informują, iż nieznanne szerzej uzupełnienie stanu liczbowego Wojskowej Składnicy Tranzytowej mogli stanowić m.in. tacy żołnierze, jak: Franciszek Król³⁵, Bolesław Lemieszka³⁶, Stanisław Lewiński³⁷ czy Jan Pawlak³⁸. Choć są

³¹ Zob. przyp. 1.

³² Krajowe Biuro Informacji i Poszukiwań PCK w Warszawie, sygn. 5371, 14622, Kartoteka poległych w 1939 r. żołnierzy Wojska Polskiego, nadesłana w 1947 r. przez Delegaturę PCK w Spenge; meldunek z Kom. Str. Oflagu VIIA, L. 22/242, zbiory autora. Zob. też K. H. Drózdź, *op. cit.*, s. 288.

³³ Krajowe Biuro Informacji i Poszukiwań PCK w Warszawie, sygn. 23002, z. 1-c, s. 157; z. 135; K. Dawidowski, Korespondencja ... (syna Stanisława Dawidowskiego) do K. H. Drózdź, 3 VII 2012 r. i 27 II 2013 r. Zob. też K. H. Drózdź, *op. cit.*, s. 71.

³⁴ Krajowe Biuro Informacji i Poszukiwań PCK w Warszawie, sygn. 23002, z. 1-c, s. 109; z. 65b. Zob. też K. H. Drózdź, *op. cit.*, s. 134–135.

³⁵ J. Żebrowski, Notatki z rozmowy z Franciszkiem Bartoszakiem, czerwiec 1976 r., zbiory autora; *idem*, Notatki z rozmowy z Wiktorem Białousem, 14 VI 1978 r., zbiory autora; *idem*, Notatki z rozmów z obrońcami Westerplatte, 1 IX 1978 r., kopia w zbiorach autora; M. Wójtowicz-Podhorski, Korespondencja mailowa do K. H. Drózdź, z 9 II 2012 r., zbiory autora.

³⁶ J. Żebrowski, Notatki z rozmów z Wiktorem Białousem, 14 VI 1978 r. i 20 V 1986 r., zbiory autora; *idem*, Notatki z sierpnia 2003 r., zbiory autora; P. Kasprzak, Korespondencja mailowa do K. H. Drózdź, 16 V 2011 r., zbiory autora; K. H. Drózdź, *op. cit.*, s. 237–238, 480 (ryc. 9).

³⁷ J. Żebrowski, Notatki z rozmowy z Wiktorem Białousem, 14 VI 1978 r.; *idem*, Notatki z rozmowy z Mieczysławem Wróblem, 1983 r., zbiory autora; *idem*, Notatka z sierpnia 2003 r., zbiory autora; L. T. Wilczyński, *Relacja ... (w 1939 r. starszego bosmana 2 morskiego dywizjonu artylerii plot. na Helu)*, hela.com.pl (27 XI 2011); K. H. Drózdź, *op. cit.*, s. 239–240.

³⁸ J. Żebrowski, Notatki z rozmowy z Wiktorem Białousem, 14 VI 1978 r.; *idem*, Notatki z rozmowy z Mieczysławem Wróblem, 1983 r., zbiory autora; *idem*, Notatki z sierpnia 2003 r., zbiory autora; forum.westerplatte.org (wątek: Zagadka, posty z 4 i 6 VI 2011 r.); K. H. Drózdź, *op. cit.*, s. 299; Krajowe Biuro Informacji i Poszukiwań PCK w Warszawie, sygn. 12530, nr 678.

to tylko poszlaki, to nie można przejść obok nich obojętnie. Jeszcze jedna sprawa. W opublikowanym ostatnio artykule mojego autorstwa³⁹ naświetliłem kwestię hierarchii dowodzenia obroną Westerplatte z innego punktu widzenia niż do tej pory prezentowane. Stosownie do zawartych w niej informacji, bardzo poważnie liczyć się trzeba z obecnością na terenie składnicy we wrześniu 1939 r. dwóch instruktorów wojskowych delegowanych przez Oddział II Sztabu Głównego Wojska Polskiego. Znamienne jest to, iż zarówno w wypadku wspomnianych czterech żołnierzy, jak i obu instruktorów wszędzie moment ich przybycia na teren składnicy określany jest jako sierpień lub koniec sierpnia, a odnośnie do instruktorów pada nawet konkretna data: 22 sierpnia⁴⁰.

Najwyższy czas zadać pytanie: czy to, że ostatni znany rozkaz komendanta ma datę 14 sierpnia 1939 r. może usprawiedliwiać ignorowanie przesłanek przemawiających za tym, że najprawdopodobniej istniał przynajmniej jeszcze jeden kolejny rozkaz? Jeśli tacy żołnierze, jak: Oświecimski, Dawidowski, Glecha, Lemieszka, Król, Pawlak czy Lewiński mieliby faktycznie trafić na Westerplatte w roku 1939, to kiedy mogłoby do tego dojść, jeśli nie po 13 sierpnia? Wprawdzie w zachowanych rozkazach komendanta WST brakuje również rozkazu nr 24 (wydanego między 23 czerwca a 10 lipca), to można jednak przyjąć, że gdyby w tym czasie jedna z rzeczonych osób trafiła na Westerplatte, zostałaby zapewne zapamiętana nie tylko przez Wiktora Białousa czy Mieczysława Wróbla. Powołując się na przekazy poszczególnych westerplatczyków, Andrzej Drzycimski podaje: *dwukrotnie wyznaczano stanowiska bojowe: najpierw na wiosnę, później pod koniec sierpnia 1939 roku na specjalnej odprawie odczytany został rozkaz mjra Sucharskiego*⁴¹. Czy rozkaz taki przybrał formę pisemną? Skoro został odczytany, wydaje się logiczne, że musiał być napisany. Osobną kwestią jest, czy się zachował. Wobec powyższego trzeba poważnie brać pod uwagę, że załoga Westerplatte we wrześniu 1939 r. liczyła więcej niż 210 osób. Przemawiają za tym poszczególne, mniej lub bardziej znane przesłanki⁴².

Krzysztof Henryk Drózdź

³⁹ K. H. Drózdź, *Obrona Westerplatte. Bohaterstwo a rozsądek. Postawa majora Henryka Sucharskiego podczas obrony Westerplatte w 1939 roku w świetle nowych dokumentów*, „Kultura i Biznes” 2012, nr 63, s. 14.

⁴⁰ Zob. przyp. 34–37; K. H. Drózdź, *Westerplatte. Leksykon...*, s. 76, 238, 345–346.

⁴¹ A. Drzycimski, *op. cit.*, s. 91, 186 przyp. 10.

⁴² K. H. Drózdź, *Stan liczbowy załogi Westerplatte we wrześniu 1939 roku (szkic do pracy autorskiej)*, rkps, 12 XI–10 XII 2012 r., fragment książki przygotowywanej do druku.